

¹³ Вирок Гайсинського районного суду Вінницької області від 13.07.2010 р. у справі № 1-230/2010. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/10489513>

¹⁴ Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 02.06.2011 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/16770530>

¹⁵ Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 14.04.2008 р. у справі № 1-103/2008. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://jurportal.org/writ/5394777>

¹⁶ Вирок Печерського районного суду м. Києва від 08.04.2008 р. у справі № 1-124/08. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1704064>

¹⁷ Постанова Пленуму Верховного Суду Російської Федерації від 27.12.2007 р. № 51 «Про судову практику у справах про шахрайство, привласнення і розтрату». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rg.ru/2008/01/12/sud-voprosy-dok.html>

Резюме

У статті аналізуються доктринальні та правозастосовні позиції щодо кримінально-правової кваліфікації діянь суб'єктів при вчиненні ними заволодіння чужими мобільними телефонами.

Ключові слова: шахрайство; грабіж; мобільний телефон; судова практика.

Резюме

В статье анализируются научные и правоприменительные позиции по поводу уголовно-правовой квалификации деяний субъектов при совершении ими хищения чужих мобильных телефонов.

Ключевые слова: мошенничество; грабеж; мобильный телефон; судебная практика.

Summary

In the article doctrinal and practical positions concerning the criminal legal qualification of the subject's actions related to taking possession of another's mobile telephones are analyzed.

Key words: the fraud; the robbery; the mobile telephone; case.

Отримано 20.03.2012

Ю. М. КУЧЕРУК

*Юлія Михайлівна Кучерук, студентка IV курсу
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка*

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Останнім часом науковці все частіше звертають увагу на таку правову деформацію, як зловживання правом. Якщо раніше зловживання правом вважали передусім цивільно-правовою категорією, то зараз науковці сходяться на тому, що вона знайшла міжгалузеве поширення¹. Не дивлячись на значну увагу, що приділяється вченими проблемі зловживання правом, ця категорія все одно залишається малодослідженою. Особливо це актуально для публічно-правової сфери, зокрема для конституційного права.

Зловживання правом у конституційно-правовій сфері досліджували В. В. Бородін, Ф. Веніславський, В. І. Крус, Б. В. Малишев, А. А. Малиновський, О. В. Москалюк та ін. Утім всі зазначені роботи або ґрунтуються на аналізі російського законодавства, або є досить поверхневими, адже автори досліджували зловживання правом у конституційно-правовій сфері побічно й у ракурсі більш ширшої проблеми.

У світлі сказаного, доцільно навести думку В. В. Бородіна та В. І. Круса: «тільки конституційний рівень постановки проблеми зловживання правом виявляється насправді продуктивним для отримання несуперечливих висновків і рішень, що, звісно, можуть використовуватися у галузевих проєкціях. Це зумовлено унікальною природою і Конституції, яка є не тільки нормативно-правовим актом, і конституційних відносин, які не можуть розглядатися тільки як правові»².

Актуальність цієї статті в тому, що вона направлена на комплексний аналіз зловживання правом у конституційному праві України, чого раніше зроблено не було.

Об'єктом дослідження є зловживання правом у конституційному праві України.

Предмет дослідження – норми конституційно-правових джерел права, а також конституційно-правові суспільні відносини, що передбачають можливість зловживання правом.

Мета нашого дослідження дослідити зловживання правом у конституційному праві України. З огляду на поставлену мету, можна виділити наступні завдання:

1) дати оцінку існуючим підходам до поняття зловживання правом в Україні;

2) з'ясувати зарубіжний досвід нормативного закріплення зловживання правом у конституційному праві;

3) систематизувати окремі види зловживання правом у конституційному праві України.

За змістом права особи визначають простір, який створює умови її самореалізації, сферу особистої автономії. Вони окреслюють межі діяльності держави, впливають на спрямованість державної політики. Водночас зовсім без обмежень права людини існувати не можуть³. З огляду на сказане, логічно видається думка, що широка правова свобода особистості повинна регулюватися принципами реалізації права, одним із найголовніших з яких є принцип неприпустимості зловживання правом.

На жаль, аналіз сучасних поглядів вітчизняних науковців доводить, що значний інтерес до категорії «зловживання правом» призвів до того, що часто учені називають зловживанням правом ті явища, які насправді такими не є. Так, наприклад, О. Рогач та Н. Шелевер вбачають зловживання правом у непідвладності народних депутатів силі та духу законів, що перш за все порушує права інших громадян (наприклад, у випадках, коли адміністративні проступки чи кримінальні злочини вчиняються народними депутатами, справи адміністративного чи кримінального провадження за якими не відкриваються)⁴.

У зазначеному науковцями прикладі, на нашу думку, скоріше можна констатувати відсутність зловживання правом, ніж його наявність. Адже, по-перше, щоб зловживати правом, необхідно таке суб'єктивне право мати. А недоторканність народних депутатів України означає не їх безкарність, а ускладнену процедуру притягнення їх до кримінальної відповідальності, у них відсутнє саме по собі право вчиняти адміністративні проступки та злочини, а за його відсутності, говорити про зловживання неможна.

Принцип неприпустимості зловживання правом зазвичай виводять із конституційних положень, згідно з якими здійснення прав і свобод людини не повинно порушувати права і свободи інших осіб⁵.

На думку Б. В. Малишева та О. В. Москалюка, у законодавстві України у найбільш концептуальному вигляді заборона зловживання правом отримала своє закріплення у ст. 23 Конституції України, яка передбачає, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей⁶. Ми вважаємо, що з цим твердженням цілком можна погодитися, але з тим уточненням, що це не єдине положення в Основному законі України, що вказує на заборону зловживання правом, й інші норми Конституції такого спрямування мають не менш концептуальне значення. Йдеться зокрема про ч. 3 ст. 13 Конституції України: «Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству» та ч. 7 ст. 41 Конституції України, відповідно до якої використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі⁷.

У практиці Конституційного Суду України зустрічається лише одне посилення на неприпустимість зловживання правом: у рішенні від 30 січня 2002 р. № 2-рп/2002 у справі про виборчу заставу. Суд зауважив, що метою грошової (виборчої) застави є обмеження чи усунення зловживання громадянином виборчим правом⁸. У рішенні Конституційного Суду України наведений єдиний нормативний приклад зловживання виборчим правом у законодавстві України.

Принципово інший підхід застосовує російський законодавець. Так, згідно ст. 45 Федерального закону «Про основні гарантії виборчих прав і права на участь в референдумі громадян Російської Федерації» до зловживання правом відносяться: 1) зловживання кандидатом свободою масової інформації при проведенні агітації; 2) підкуп виборців; 3) здійснення кандидатом благодійної діяльності в ході виборчої кампанії або при проведенні референдуму; 4) реклама комерційної діяльності кандидатів, що здійснюється в день голосування і в день, що передує дню голосування; 5) обнародування інформації, що може нанести шкоду честі або діловій репутації, якщо засіб масової інформації не може надати кандидату можливість надати роз'яснення на його захист до закінчення строку передвиборчої агітації⁹. Подібних положень у законодавстві України не міститься, хоча, на нашу думку, їх закріплення є доцільним.

Науковцями доведено, що в європейському праві нормативне регулювання недопущення зловживання правом реалізується за допомогою трьох груп правових норм: 1) *тих, що прямо забороняють шикану як форму зловживання правом*; 2) *тих, що містять вимоги щодо здійснення суб'єктивних прав відповідно до «чеснот» або «сумлінно»*; 3) *тих, що містять вимоги здійснювати суб'єктивні права з урахуванням суспільних інтересів*¹⁰. Для того, щоб вирішити, який саме зі способів регулювання характерний для конституційного права України, необхідно проаналізувати вітчизняне законодавство.

Нормативна база України (включаючи конституційне право) не містить норм, що прямо забороняють шикану. Більше того термін «шикана», що являє собою зловживання правом з прямим умислом завдати шкоди іншій особі, взагалі не використовується в нашому законодавстві.

Нормативні вимоги щодо здійснення суб'єктивних прав «сумлінно» характерні для цивільного права України, одним із основних принципів якого є принцип добросовісності.

Саме третя група правових норм, що регулюють недопущення зловживання правом, характерна для конституційного права України. На нашу думку, через правові норми цієї групи у вітчизняному конституційному праві втілюється світовий принцип обмеження прав людини правами та інтересами інших осіб.

На думку Ф. Веніславського, зловживання правом у публічно-правовій сфері можливе починаючи з процесу правотворчості на загальнодержавному рівні, і закінчуючи зловживаннями при застосуванні конкретного правового акта судом, чи органом державної виконавчої влади або органом місцевого самовряду-

вання, їх посадовими та службовими особами у процесі прийняття локальних нормативно-правових актів, чи виконання того чи іншого управлінського рішення¹¹. Цікавим є те, що автор розглядає зловживання правом у публічній сфері виключно з боку держави або осіб, наділених нею владними повноваженнями, й взагалі не бачить можливості такого у поведінці «пересічних» громадян. Науковець фактично зводить зловживання правом у публічній (у тому числі конституційній) сфері до зловживання повноваженнями, що, на нашу думку, не є виправданим. Утім, варто зазначити, що Ф. Веніславський – один з небагатьох учених, що визначає можливість зловживання правом вже на стадії правотворчості, а це, як ми вважаємо, є позитивним.

Загроза зловживання правом на стадії правотворчості мала місце в Україні декілька років назад. Коли представники компаній, що надають мобільний зв'язок, на «прохання» народних депутатів скасувати плату за з'єднання рішуче відмовилися, у зв'язку з чим активно почало обговорюватися питання про посилення податкового тягару на цей вид бізнесу.

Проведене нами дослідження не було б логічно завершеним, якби не провели класифікації зловживання правом у конституційно-правовій сфері.

Науковці, зазвичай, вирізняють дві форми зловживання правом у межах лише однієї класифікації: **шикану** (дії щодо реалізації власного суб'єктивного права з єдиною метою заподіяти шкоду іншій особі) та дії щодо реалізації суб'єктивного права **без наявності мети**, але з фактичним заподіянням шкоди¹².

Крім названої класифікації, на нашу думку, доцільно виділити, ще класифікації за видом діяльності, за видом прав, якими здійснюється зловживання та відповідно до особи, яка здійснює зловживання.

Так за видом діяльності можна виділити зловживання правом у вигляді **дії** (зловживання правом на конституційне подання або звернення до Конституційного суду з питання, що вже було вирішене, або й без того є ясным) та зловживання правом у вигляді **бездіяльності** (наприклад, умисне неприйняття закону про опозицію з метою обмеження чи ненадання прав конкуруючій політичній силі).

За видом прав, на нашу думку, доцільно виділити зловживання **громадянськими** (зловживання правом на свободу слова шляхом публічного розголошення тих відомостей, які особа бажала б зберегти в таємниці), **політичними** (зловживання виборчим правом – балатування на виборну посаду лише з метою створення конкуренції небажаній особі шляхом копіювання її політичної програми, політичних технологій та поширення чорного піару про неї), **соціальними** (зловживання правом на медичну допомогу – безпритульна особа навмисно заражує себе туберкульозом, щоб на зимовий період прожити в теплому медичному закладі), **економічними** (на страйк з єдиною метою довести до банкрутства роботодавця) та **культурними** (шляхом зловживання правом на свободу творчості писати твори, що призводять до розбещення, зниження рівня моральності, розвивають жорстокість серед населення).

Відповідно до суб'єкта, який здійснює зловживання, на нашу думку, доцільно виділити зловживання правом **державним органом** (безпідставне ненадання місцевою радою земельної ділянки за її заявою особи для приватизації); **посадовою або службовою особою, чи групою осіб** (непідписання Головою Верховної Ради схваленого парламентом закону, що виключає набрання ним чинності); **зловживання правом пересічною, не наділеною владними повноваженнями, особою** (зловживання особою правом на судовий захист, з єдиною метою затягування судового процесу).

На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Учені не завжди правильно відносять ті чи інші правові явища до зловживання правом у конституційному праві. Зокрема, часто не береться до уваги те, що для того, щоб зловживати правом, необхідно це право мати.
2. Україні доцільно вивчати та переймати позитивний зарубіжний досвід закріплення заборони зловживання правом у джерелах конституційного права.
3. Реалізація принципу недопущення зловживання правом у конституційному праві України здійснюється через правові норми, що містять вимоги здійснювати суб'єктивні права з урахуванням суспільних інтересів.
4. Зловживання правом у конституційному праві України можливе починаючи з процесу нормотворчості й аж до процесу реалізації правового припису включно.
5. Класифікувати зловживання правом у конституційному праві можна за різними критеріями: за умислом особи; за видом діяльності; за видом прав, якими здійснюється зловживання та відповідно до особи, яка здійснює зловживання.

¹¹ Веніславський Ф. Зловживання правом у публічно-правовій сфері як державно-правова проблема / Ф. Веніславський // Право України. – 2010. – № 4. – С. 249.

¹² Бородин В. В., Крусс В. И. Некоторые философско-правовые аспекты проблемы злоупотребления правами и свободами человека // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/script/cntSource.asp?cntID=100066951>

¹³ Пороцько В. Межі та обмеження суб'єктивних цивільних прав громадян: розмежування понять / В. Пороцько // Право України. – 2009. – № 7. – С. 118.

¹⁴ Рогач О. Я., Шелевер Н. В. Проблеми зловживання правом при використанні народними депутатами України депутатського імунітету / О. Я. Рогач, Н. В. Шелевер // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 2. – С. 25.

¹⁵ Гаджиев Г. А. Конституционные принципы рыночной экономики: развитие основ гражданского права в решениях Конституционного суда Российской Федерации. – М., 2004. – С. 104.

⁶ Малишев Б. В., Москалюк О. В. Застосування норм права (теорія і практика): Навч. посіб. / За заг ред. Б. В. Малишева. – К.: Реферат, 2010. – С. 133.

⁷ Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

⁸ Рішення Конституційного суду України у справі N 1-18/2002 : Рішення від 30 січня 2002 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-02>

⁹ Федеральный закон «Об основных гарантиях избирательных прав и права на участие в референдуме граждан Российской Федерации» : Федеральный закон Российской Федерации // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.consultant.ru/online/base/?req=doc;base=LAW;n=117409>

¹⁰ Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова та ін.; за ред. О. В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 156/

¹¹ Веніславський Ф. Зловживання правом у публічно-правовій сфері як державно-правова проблема / Ф. Веніславський // Право України. – 2010. – № 4. – С. 252.

¹² Микласевич О. Категорія «зловживання правом»: поняття та форми // Юридичний журнал : аналітичні матеріали, коментарі, судова практика / МОН України; НПУ ім. Драгоманова; Ін-т політології та ін. – К., 2010. – № 4 (94). – С. 31.

Резюме

У статті розглянуто поняття зловживання правом у конституційному праві України, зроблено його теоретичний аналіз, досліджено різні точки зору науковців щодо окремих аспектів характеристики зловживання правом у конституційному праві, проведено класифікацію цієї категорії за різними критеріями.

Ключові слова: здійснення права, зловживання повноваженнями, види зловживання правом.

Резюме

В статье рассмотрено понятие злоупотребления правом в конституционном праве Украины, сделано его теоретический анализ, исследованы различные точки зрения ученых по отдельным аспектам характеристики злоупотребления правом в конституционном праве, проведена классификация этой категории по различным критериям.

Ключевые слова: злоупотребление полномочиями, виды злоупотребления правом.

Summary

The article reviews the concept of abuse of the right in the constitutional law of Ukraine, made its theoretical analysis, study different viewpoints of scientists on specific aspects of the characteristics of abuse of the right in constitutional law, it also provides the classification of this category according to different criteria.

Key words: abuse of authority, types of abuse of right.

Отримано 26.03.2012

К. О. ЛИТВИНЕНКО

*Кирило Олександрович Литвиненко, студент
IV курсу Інституту міжнародних відносин КНУ
імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Необхідність забезпечення соціальних прав людини наразі важко переоцінити. Історичний досвід показує, що процес визнання соціальних прав відбувався досить довго. Соціальні права можуть ефективно дотримуватись тільки при формальній рівності громадян, їх участі в реалізації державної влади та можливості обстоювати свої порушені права в судовому порядку, що насправді є можливим тільки при демократичному устрої, до якого прийшли ще далеко не всі країни світу. Варто зазначити, що досі значні дискусії викликають зміст, характер і обґрунтування поняття прав людини¹. Все це перешкоджає ефективній реалізації та забезпеченню прав людини, в тому числі, і соціальних, що наразі виходить за межі юрисдикції окремих держав, а стає загальнопланетарною задачею. Можна бути впевненими, що нинішні глобалізаційні процеси все більше будуть ставити питання про необхідність ефективного забезпечення прав окремих індивідів по всьому світу, незалежно від їхньої національної приналежності.

Актуальність дослідження для України полягає у тому, що через ряд причин, зазначених вище, розбудова власного соціального законодавства є неможливою без урахування світових стандартів та зарубіжного досвіду. Також важливим є повноцінне включення України у міжнародну правотворчість, що стане доказом її загального авторитету серед світового співтовариства.